

Д. В. Колесник

*аспірант кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
помічник судді Одеського окружного адміністративного суду
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри конституційного
права та правосуддя Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова К. Ю. Кармазіна*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ЗА ПОСТАНОВЛЕННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО РІШЕННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Питання незалежності і недоторканності суддів наразі є в значній мірі принциповим, адже виступає у якості однієї з передумов для захисту прав людини, а також безумовної запоруки для організації і здійснення незалежного, об'єктивного та справедливого судочинства. Варто зазначити, що саме дотримання міжнародних та європейських стандартів недоторканності та незалежності суддів, на нашу думку, характеризує стан демократичного розвитку країни, рівень забезпечення верховенства права та ефективності здійс-

снення судочинства. Враховуючи викладене, питання кримінальної відповідальності суддів за постановлення завідомо неправосудного рішення в контексті забезпечення недоторканності та незалежності суддів в Україні на даному етапі набуває необхідності його доктринального осмислення та надання йому відповідної оцінки насамперед у наукових джерелах.

Питання кримінальної відповідальності суддів за постановлення завідомо неправосудного рішення досліджувалося такими вченими, як М. А. Погорецький, О. М. Овчаренко, П. П. Андрушко, В. І Тютюгін, О. В Капліна. Разом з тим, низка питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю суддів за постановлення завідомо неправосудного рішення у розрізі забезпечення недоторканності та незалежності суддів в Україні, залишається недостатньо вивченою.

Конституцією України гарантується незалежність та недоторканність суддів, зокрема, – і через закріплення їх функціонального імунітету, та передбачено, що суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [1, ст.126]. Таким чином, судді в Україні не мають повного імунітету та можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

Інститут функціонального імунітету судді забороняє притягнення його до кримінальної відповідальності за правову позицію, викладену в судовому рішенні, оскільки у такому разі порушуються гарантовані законом незалежність та безсторонність судової влади. Водночас суддя має нести дисциплінарну чи кримінальну відповідальність за дисциплінарні проступки та злочини (наприклад, отримання неправомірної вигоди), що опосередковано можуть впливати на юридичну позицію судді при здійсненні ним правосуддя. Зокрема, суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності у разі, якщо він порушує встановлені законом вимоги щодо змісту судового рішення, не дає оцінки аргументам сторін, не обґрунтовує належним чином свого рішення тощо.

Варто зазначити, що органи судової влади мають виключну компетенцію стосовно всіх питань судового характеру і виняткове право вирішувати, чи належить передана їм справа до встановленої законом компетенції. Зважаючи на основні принципи незалежності судових органів, система оскарження судового рішення є єдиним способом, у який судді можуть вважатися відповідальними за його прийняття, за винятком випадків, коли суддя діяв недобросовісно. При цьому підтвердження недобросовісності повинно відбуватись лише в порядку дисциплінарного або кримінального провадження.

Разом з тим, слід зауважити, що позиція стосовно визначення наведеного рівня захисту судді від кримінальної відповідальності як функціонального імунітету судді є спірною. Зокрема, Верховний Суд України у листі № 20-2822/0/8-17 від 10 жовтня 2017 р. стосовно проблемних питань застосування Кримінального процесуального кодексу України зазначив, що «судді в Україні не користуються жодним матеріальним імунітетом і можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за будь-яке кримінальне правопорушення під час здійснення ними судочинства (у рамках розгляду конкретної судової справи)» [2, с. 15].

Необхідно зазначити, що хоча вищезазначений лист не є джерелом права, а Верховний Суд України фактично припинив здійснення судочинства з огляду на початок роботи нового Верховного Суду, висновки, викладені у листі, наразі виявляються досить актуальними, особливо в розрізі реформування судової системи України та наближення вітчизняних стандартів незалежності та недоторканості суддів до міжнародних та європейських стандартів.

У цьому контексті вважаємо за необхідне звернути увагу на диспозицію ст. 375 Кримінального кодексу України (далі по тексту – КК України), а саме на кримінальну відповідальність за постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови [3, ст. 375]. На нашу думку, визначення в КК України можливості притягнення судді до кримінальної відповідальності за прийняття завідомо неправосудного судового рішення при відсутності легального визначення поняття неправосудного

судності створює умови для перегляду судових рішень поза межами процедури їх оскарження, що, в свою чергу, підриває конституційні основи правосуддя та суперечить міжнародним принципам у цій сфері. Крім того, відсутність офіційного тлумачення поняття неправосудного судового рішення може призвести до ототожнення понять «неправосудність» та «незаконність», а отже відкриття можливостей для притягнення суддів до кримінальної відповідальності у разі скасування їх рішень судами вищих інстанцій, а також підміни понять «дисциплінарна відповідальність суддів» та «кримінальна відповідальність суддів» в розрізі питання притягнення судді до відповідальності внаслідок недбалості [4, п. 1].

Варто зазначити, що відповідно до висновків Венеціанської комісії, «положення, яким передбачено кримінальну відповідальність суддів, може бути сумісним з незалежністю та недоторканністю суддів лише за умови їх достатньо чіткого визначення, щоб гарантувати незалежність і функціональний імунітет окремого судді під час тлумачення ним закону, встановлення фактів чи оцінки доказів» [5, с. 13]. Необхідно зазначити, що нечітко та недостатньо сформульовані положення, що визначають відповідальність суддів, можуть негативно вплинути на незалежне і неупереджене встановлення фактів у конкретному судовому рішенні, оцінку доказів та тлумачення норм законодавства. Положеннями про відповідальність суддів, яким бракує цих характеристик, можуть зловживати, здійснюючи надмірний тиск на суддів при розгляді ними справ і тим самим підриваючи їх незалежність та неупередженість. У Висновках Венеціанської комісії також зазначено, що «використання факту скасування рішення нижчої інстанції судом вищої інстанції як основи для встановлення незаконності цього рішення не відповідає європейським стандартам» [5, с. 13].

Враховуючи викладене, на нашу думку, положення ст. 375 КК України підлягають або декриміналізації (з огляду на ті обставини, що склад злочину, передбаченого ст. 375 КК України, охоплюється, з одного боку, складом злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а з іншого –

підставами дисциплінарної відповідальності суддів), або внесенню змін до диспозиції зазначеної статті з метою виключення можливості притягнення судді до кримінальної відповідальності, наприклад, за постановлення належним чином обґрунтованого судового рішення, у якому суд приймає помилкове рішення у справі за умови його вмотивованості. Вважаємо за необхідне зазначити, що наявність судових помилок є частиною будь-якої правозастосовної діяльності, і не кожна судова помилка автоматично є завідомо неправосудним рішенням.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно акцентувати увагу на тому, що функціональний імунітет суддів та особливий порядок притягнення суддів до юридичної відповідальності є важливою складовою гарантій незалежності та недоторканності суддів. Незалежність та недоторканність суддів надзвичайно важливі, адже вони не є їх особистим привілеєм; ці гарантії спрямовані, передусім, на забезпечення безперешкодного виконання суддями своїх професійних обов'язків – здійснення справедливого та об'єктивного правосуддя, метою якого є захист прав та свобод людини і громадянина.

Література:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. (із змін та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Лист Верховного Суду України № 20-2822/0/8-17 від 10 жовтня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://komzakonpr.rada.gov.ua/uploads/documents/31959.pdf>. – Назва з екрана.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Верховна Рада України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
4. Конституційне подання щодо офіційного тлумачення сполучення слів «як неправосудного», вжитого в частині четвертій статті 62 Конституції України від 27 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/4F6C060DD432E506C225809700351AB6?OpenDocument&year=2016&month=12&](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/4F6C060DD432E506C225809700351AB6?OpenDocument&year=2016&month=12&). – Назва з екрана.
5. Висновок Венеціанської комісії (amicus curiae brief) для Конституційного Суду Республіки Молдова щодо кримінальної відповідальності суддів від 13 березня 2017 р. № CDL-AD(2017)002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/\\$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20CDL-AD\(2017\)002.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20CDL-AD(2017)002.pdf). – Назва з екрана.